

campanula

Vážení a milí čtenáři,

uplynul další rok našeho života i života našich hor. Rok v životě člověka je relativně dlouhý, v životě hor je to jen okamžik, který ale může mnohé změnit k horšímu.

Často slyšíme, že hory mají sloužit k rekreaci. Zamýšlím se nad tím, co to slovo znamená. Lidé žijí převážně ve městech a k tomu je přizpůsoben i jejich život pobytem v domech, na ulicích, v každodenním zaměstnání. Lidé pak jdou načerpat sil do přírody. Ale většinou ne tak, aby se v horách poddali jejich kouzlu a snažili se vnímat „genia loci“, aby se snažili pochopit čas hor na ose trvání jejich života a jako vzácný zážitek brali vše, co tam roste, žije. Lidé si jedou „užít“ přírodu a berou si tam všechny městské aktivity, bez nichž už nemohou a nechtějí existovat. Hory se tak stávají jakýmsi místem bez historie, místem momentálního požitku a tím, co je jen pro ně, není to třeba chránit, neboť je to k užitku.

Myslím často na horskou nivu pod Petrovými kameny, kde rostlo tolik rozmanitých a zázračných rostlin, v bahnitých místech pramenů jsme se chodili dívat na rosnatky. Myslím na ubývající pokryv Petrových kamenů, v nichž se tak usilovně drží poslední zbývající endemity, odolávající lyžařským botám opalujících se „rekreantů“. Přímo se hrozím toho, že okolo těchto vzácných míst začne jezdit technika, stavíci horní stanici soukromého lyžařského vleku, jehož výstavbě se nedaří zabránit.

Myslím na generace strážců, kteří strávili nespočet sobot a nedělí službou ochrannou i osvětovou právě z lásky k těmto horám. S nimi jsem už jako strážce slavil 10. výročí vzniku CHKOJ, což už je plných 34 let. Vzpomínám na citlivě přírodu vnímajícího starého pana Mittlöhnera, nadšeného organizátora pana Nováčka, vynikající ornitoložku paní Jílkovou a další již zemřelé, jejichž odkazu jsme povinni naslouchat.

Vždy se těším na další strážní službu, mnohdy se kryji před větrem za horskými smrky, často v dešti či slunečním úpalu. V těchto chvílích se tvoří vztah k horám, dávné obsahy vystupují na povrch a člověk je vnímá a nastává to pradávne propojení, bez něhož je lidský život ochuzený. Máme povinnost sloužit, bránit a předávat dál. To nás učili naši předchůdci, toto jsme povinni jejich odkazu.

Vždy, když uplyne rok, si kladu otázku. Udělali jsme pro naše hory, co jsme mohli? Jak je možné, že se polemizuje o dalším zachování aktivu strážců? Jak je možné, že ekonomické zájmy ziskuchtivých se přibližují až k Petrovým kamenům, pradávnému symbolu Jeseníků? Bez otázek není odpovědi. Prosím zamyslete se nad mojí úvahou a společně hledejme odpovědi.

Ne vždy se dařilo a ne vždy se dařit bude. Často je námaha sisyfovská a unavující. Proto chci všem, kteří usilují, všem kdo pracují na zachování nejen hor, ale i té vzácné atmosféry, kterou Jeseníky mají, popřát vytrvalost a sílu.

Karel Crhonek
stráž ochrany přírody

Obsah čísla

Další novinky k projektu „Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko“ (2010–2013)
Lenka Skuhřavá, Kateřina Kočí / 2

Otevření obnovené naučné stezky Rejvíc
Lenka Skuhřavá / 2

Interpretační plán chráněné krajinné oblasti Jeseníky
Blažena Hušková, Kateřina Kočí / 4

Jeseníky v mobilu
Kateřina Kočí / 5

Nové publikace v rámci CHKO Jeseníky
Lenka Skuhřavá / 5

Nálezy roháčka jedlového v Jeseníkách
Vít Slezák / 6

Akustický monitoring ptáků
Petr Šaj / 6

Profesor Jan Jeník a Jeseníky
Leo Bureš a Zuzana Burešová / 7

Jeseníky v makrofotografii
Martin Pustelník / 8–9

Rozhovor s Tomášem Hradilem
Lenka Skuhřavá, Jindřich Chlapek / 10

O vázkách Jeseníků
Aleš Dolný / 11

Památný stromu „Lípa na Hadím vrchu“ v Karlově
Dušan Duhonský / 12

Františkova myslivna, chata Jiřího na Šeráku a Alfrédka
Vít Slezák / 12

Jarní vycházka za rozkvetlými loukami
Michal Ulrych / 13

Invazní druhy CHKO Jeseníky – IV. díl
Další nepůvodní druhy rostlin CHKO Jeseníky – nepůvodní druhy hořců
Radek Štencl / 14

Přírodní rezervace Filipovické louky
Jindřich Chlapek / 15

Středisko ekologické výchovy Švagrov
Renata Čechová / 16

Další novinky k projektu

„Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko (2010–2013)“

Přinášíme další informace o průběhu čtyřletého projektu „Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko“, který je realizován také v CHKO Jeseníky. V rámci projektu o. s. Actaea společně se Spolkem Přátelů Vrbenska a Správou CHKO Jeseníky obnovili naučnou stezku „Rejvíz“, která byla slavnostně představena v sobotu 25. května 2013 (viz níže).

Intenzivně se také připravuje kniha „Vzácné a ohrožené rostliny Jeseníků“, která vyjde v roce 2013. V rámci projektu vychází dvakrát ročně zpravodaj CHKO Jeseníky Campanula, který právě čtete.

Všechny materiály vydané v rámci tohoto projektu, ale i další materiály vztahující se k Naturě 2000 a CHKO Jeseníky, jsou k dispozici v Informačním centru Natura 2000 Jeseníky v Karlovicích (kancelář občanského sdružení Actaea, Karlovice 134, budova Lesní Správy, www.natura2000jeseniky.cz). Další informace o projektu najdete na webových stránkách www.actaea.cz, www.jeseniky.ochranaiprirody.cz a <http://infoms.kr-moravskoslezsky.cz/>.

Lenka Skuhřavá

Otevření obnovené naučné stezky Rejvíz

V sobotu 25. května byla na Rejvízi slavnostně otevřena obnovená naučná stezka Rejvíz. Slavnostní otevření stezky proběhlo v rámci tradiční akce Odemykání mechového jezírka.

Národní přírodní rezervace Rejvíz byla vyhlášena již roku 1955, 14 let před vznikem chráněné krajinné oblasti Jeseníky. Území o rozloze 329 ha slouží k ochraně největšího komplexu vrchovištního rašeliniště, rašelinných lesů, mokřadních a rašelinných luk na Moravě a ve Slezsku. Rašeliniště tvoří dvě jádra a jezírky – Velké a Malé mechové jezírko.

Národní přírodní rezervace Rejvíz se

pro mimořádnou zachovalost přírodního prostředí a biotopy s výskytem vzácných druhů a živočichů začlenila do evropské soustavy chráněných území soustavy Natura 2000. Je také součástí ptačí oblasti Jeseníky. Díky svému mimořádnému botanickému významu byla také zařazena mezi botanicky významná území Evropy.

První vycházková stezka s povalovým chodníkem vedla k Velkému mechovému jezírku už na konci 19. století. Návštěvníky dlouho informovaly panely na zastaveních naučné stezky Rejvíz z roku 1970. Panely naučné stezky byly zcela přepracovány a pozměněna byla i trasa.

Na obnovení naučné stezky spolupra-

covali Spolek Přátelů Vrbenska, Správa CHKO Jeseníky, sdružení Actaea, Lesy ČR, LS Jeseník, Spolek pro rozvoj Rejvízu, město Zlaté Hory a provozovatelé NS Rejvíz.

Naučná stezka Rejvíz byla obnovena v rámci projektu „Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko“.

Projekt je realizován Moravskoslezským krajem za přispění finančního nástroje Evropské unie LIFE+ s podporou z Programu péče o krajinu MŽP.

Lenka Skuhřavá

Interpretační plán chráněné krajinné oblasti Jeseníky

V rámci projektu „Nové produkty udržitelného cestovního ruchu v Jeseníkách“ vzniká „Interpretační plán chráněné krajinné oblasti Jeseníky“.

Interpretace místního dědictví je činnost, kterou se svým způsobem zabývá mnoho organizací – muzea, občanská sdružení, informační centra, ... V různých souvislostech a různými způsoby se snaží místním obyvatelům i návštěvníkům přiblížit hodnoty, které krajina Jeseníků, jejich historie a kultura představují, a pomoci jim tak porozumět, proč je třeba tyto hodnoty chránit a jak se na tom oni sami mohou podílet.

Organizací, institucí i jednotlivců, kteří se zabývají aktivitami v oblasti interpretace, je mnoho, a podobně pestrá je škála způsobů, jak to dělají (výstavy, publikace, programy pro školy, festivaly, koncerty, přednášky, exkurze...) i skupiny lidí, které tím oslovují (rodiče a děti,

Schůzka k projednání Interpretačního plánu CHKO Jeseníky na správě CHKO Jeseníky.

studenti, učitelé, milovníci historie, výtvarného umění, hudby, místní obyvatelé i návštěvníci, sportovci...).

Nabízí se zde zajímavý prostor pro spolupráci, která by všem těmto subjektům mohla přinést nové podněty a informace a dovést je s menším úsilím k (ještě) lepším výsledkům. Vytvoření

tohoto prostoru a vzájemná spolupráce při ochraně, popularizaci a interpretaci místního dědictví je jedním z hlavních cílů celého projektu.

Aktivity projektu už se rozběhly, v současné době zpracováváme hlavní cíle plánu péče. Uskutečnily se 2 schůzky se Správou CHKO Jeseníky, budou následovat 3 schůzky s odbornou a zainteresovanou veřejností v průběhu dubna až června. Na nich budou doplněny a upřesněny cíle. V průběhu podzimu 2013 bude s interpretačním plánem seznámena širší veřejnost.

Interpretační plán zpracovává Actaea – společnost pro přírodu a krajinu ve spolupráci se Správou CHKO Jeseníky. Projekt je podpořen z Programu švýcarsko-české spolupráce.

Více informací najdete na webu www.actaea.cz.

Blažena Hušková, Kateřina Kočí

První hledačka ve Vrbně pod Pradědem

Při svých procházkách po Vrbně se dozvíte zase něco nového. Nevznikla žádná nová kniha nebo brožurka a nebudete potřebovat ani mobilní telefon. Stačí vám tužka a papír. A co že to tedy vlastně je, hledačka? Je to zábava, kdy hledáte poklad, ale přitom najdete spoustu jiných pokladů, nebo třeba perliček z minulosti, a ještě se pobavíte. Můžete vzít s sebou i děti, aby vám pomohly luštit hádanky a dojít až na konec trasy.

Trasa začíná v Penzionu U Hradilů, je dlouhá něco přes tři kilometry a končí ... To už najdete sami. Text hledačky si

můžete vyzvednout v Penzionu U Hradilů, v informačním centru Impuls nebo na Zámečku Grohmann.

Doufáme, že se vám bude tato zábrava líbit. Na další hledačku se můžete těšit na Lesních slavnostech Lapků z Drakova.

V průběhu června budou spuštěny webové stránky o hledačkách neboli questech www.questing.cz, kde najdete další hledačky u nás. Zatím jsme na začátku, ale doufáme, že si tento způsob hledání a poznávání najde své příznivce.

První hledačku vytvořili členové Spolku Přátelé Vrbensko ve spoluprá-

ci s občanským sdružením Actaea pod vedením lektorky Blaženy Huškové v rámci projektu „Questing“, který byl podpořen z Revolvingového fondu Ministerstva životního prostředí. Metodu questing vyvinula nestátní nezisková organizace Vital Communities ve Vermontu, USA, v roce 1995 a je vlastním příslušným obchodním známkou.

Radujte se o sto šest
Právě vznikl další quest.

Kateřina Kočí

První den jsme se dozvídali, jak na to.

Druhý den jsme procházeli trasu, hledali zajímavosti a tvořili texty. Počasí nám úplně nepřálo, trasu nám zasypal sníh, ale nedali jsme se.

Třetí den jsme hlavně tvořili texty. ... a byla to zábava.

Jeseníky v mobilu

Již 3 roky můžete na svých toulkách přírodou a historií Jeseníků narazit na cedulky s QR kódy, ze kterých si pomocí chytrého mobilu přečtete zajímavosti o místě, kde se nacházíte.

V letech 2012–2013 v rámci projektu „Jeseníky v mobilu“ doplňovala Actaea – společnost pro přírodu a krajinu nová zastavení zejména na zajímavých místech v obcích v Jeseníkách a okolí. Do přípravy zastavení byly zapojeny děti ze základních škol – ZŠ a MŠ Karlovice, Sportovní gymnázium Vrbno pod Pradědem, 5. ZŠ Krnov, ZŠ Okružní Bruntál, ZŠ Město Albrechtice, ZŠ Andělská Hora. Děti se naučily pracovat s mobilními telefony, číst a vyhledávat informace, ale také zastavení ve svém městě a okolí aktivně tvořily. Více než 360 dětí si vyzkoušelo práci s mobilem i tvorbu zastavení. Díky této spolupráci vzniklo více než 70 nových zastavení s QR kódy.

Jak s QR kódy pracovat a získat informace se dozví děti z Ostravy, které přijedou do Jeseníků v červnu. Výukový program, který umožní dalším školám se seznámit se systémem, bude k dispozici na webových stránkách www.actaea.cz.

Projekt „Jeseníky v mobilu“ byl podpořen z programu Pro budoucnost Nadace OKD.

Kateřina Kočí

Průvodce po NS Velká kotlina

Nové publikace v rámci CHKO Jeseníky

V roce 2012 vydala Actaea – společnost pro přírodu a krajinu další publikace seznamující s přírodními, kulturními a historickými hodnotami Jeseníků.

K obnovené naučné stezce Velká kotlina byl vydán barevný tištěný průvodce Velká kotlina, který provází po 11 zastaveních. Dozvíte se mnoho zajímavostí nejen o Velké kotlině, ale také o přírodních podmínkách a historii území v jejím okolí. Průvodce byl vydán v rámci projektu „Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko (2010–2013)“. Projekt je realizován s příspěvním finančním nástrojem Evropské unie LIFE+. Spolufinancováno Moravskoslezským krajem.

Další vydaný průvodce vás provede kulturními, historickými a přírodními zajímavostmi obce Ludvíkov, založené kolem roku 1700. Průvodce byl vydán ve spolupráci s obcí Ludvíkov, Muzeem Bruntál, Spolkem Přátelů Vrbenska, Českou geologickou službou, firmou DOMOVINA – ekologie, venkov, turistika, s.r.o. Projekt finančně podpořila Nadace OKD a Obec Ludvíkov.

Třetí průvodce vás provede historií, přírodními a kulturními zajímavostmi města Vrbna pod Pradědem, které je vstupní branou do vrcholové části Jeseníků. Průvodce byl vydán ve spolupráci s městem Vrbnem pod Pradědem, Muzeem Bruntál a Spolkem Přátelů Vrbenska. Projekt finančně podpořila Nadace OKD a Město Vrbno pod Pradědem.

Kniha Karlova Studánka je první populárně naučnou publikací o historii a současnosti Karlovy Studánky a dokumentuje historii obce od 17. století. Publikaci zpracovala Actaea – společnost pro přírodu a krajinu ve spolupráci s obcí Karlova Studánka, místními znalci historie Karlovy Studánky a Muzeem Bruntál. Knihu vydala obec Karlova Studánka, má rozsah 105 stran, vyšla v nákladu 2000 ks a je neprodejná. Současně s knihou vyšel i průvodce Karlova Studánka v podobě skládaného letáku, který vás v kostce provede historií, architekturou a přírodními zajímavostmi Karlovy Studánky. Projekt byl finančně podpořen moravskoslezským krajem. Část tisku letáku byla financována z programu Pro budoucnost Nadace OKD.

V rámci projektu „Všechny krásy Vrbenska II“ byla vydána sada průvodců po mikroregionu Vrbensko. Soubor ob-

sahuje průvodce po obcích Nové Heřminovy, Široká Niva, Karlovice, Vrbno pod Pradědem, Ludvíkov a Karlova Studánka.

Projekt finančně podpořila Nadace OKD, obec Nové Heřminovy, obec Široká Niva, obec Karlovice, město Vrbno pod Pradědem, obec Ludvíkov a obec Karlova Studánka.

Všechny vydané publikace můžete zakoupit či obdržet v IC Natura 2000 Karlovice (budova Lesní správy), Karlovice 134 a v Informačních centrech na Vrbensku. Publikace lze též objednat na webových stránkách www.actaea.cz.

Lenka Skuhřavá

Průvodci po Vrbensku

Sada průvodců po Vrbensku

Kniha Karlova Studánka

Nálezy roháčka jedlového v Jeseníkách

V roce 2011 byl v jedné z přírodních rezervací na Jesenícku nalezen vzácný brouk roháček jedlový (*Ceruchus chryso-melinus*). Tento druh je zákonem chráněný v nejvyšší možné kategorii, tedy jako kriticky ohrožený. Po jasoni dym-nivkovém je to teprve druhý zástupce bezobratlého živočicha, chráněný touto kategorií na území CHKO Jeseníky. Jako kriticky ohrožený je také uváděn v červeném seznamu ohrožených druhů bezobratlých.

Roháček jedlový však není pro Jeseníky novým druhem. Poprvé byl zaznamenán v roce 1870, pak až v roce 1910. Nález z roku 2011 (J. Kašák) je tedy znovobjevením druhu po více než sto letech. S vidinou najít roháčka i na dalších místech, byla naše pozornost zaměřena

i na ostatní rezervace v CHKO. A skutečně. V roce 2012 se podařilo najít další dvě lokality, jedna v povodí Hučivé Desné, druhá v povodí Střední Opavy.

Z nových nálezů se může zdát, že se roháček šíří a osidluje nové lokality. Tak to ovšem není. Roháček je silně vázán na staré lesy s velkým podílem odumřelé dřevní hmoty. Takových lesů je u nás už jen velmi málo a lokality s výskytem roháčka svědčí o kontinuální přítomnosti „pralesovitých“ porostů v daném místě. Brouk se vyvíjí v odumřelých kmenech převážně jedlí a smrků a chceme-li roháčka v Jeseníkách zachovat, musíme mu v lese k životu ponechat alespoň část ležících stromů.

Vít Slezák

Akustický monitoring ptáků

Od roku 2010 probíhá na celém území CHKO Jeseníky mapování hnízdního rozšíření ptáků. V letošním roce to bude čtvrtá, a zároveň poslední, hnízdní sezóna, kdy bude tento podrobný monitoring probíhat. Výsledkem celého projektu by měla být nejen aktuální „inventarizace ptačí říše“ v našich horách, ale i celkové zhodnocení stavu hnízdních populací a jejich porovnání s dostupnými historickými údaji. Nebude chybět ani komentář k jednotlivým typům biotopů (prostředí) s návrhy hospodaření prospěšného i pro tak významnou skupinu živočichů, jako jsou ptáci.

Standardně používanou metodou je sčítání ptáků na liniích (nelesní stanoviště) a sčítání ptáků na bodech (lesní prostředí). Mapovatel zaznamenává v terénu druhy i počty ptáků s upřesněním činnosti dle předepsaných kritérií (např. zpívající samec, stavba hnízda, hnízdo s vejci). Na základě těchto údajů se pro daný druh následně stanoví stupeň průkaznosti hnízdění (možné, pravděpodobné, prokázané). Pro přehlednost se tyto výsledky vztahují a graficky zaznamenávají do jednotlivých čtverců kvadrátové mapovací sítě, kterou je rozděleno území celé republiky.

Úspěšné využití „moderní digitální“ techniky i při monitoringu ptáků jsme si poprvé v Jeseníkách vyzkoušeli loňskou hnízdní sezónou, kdy jsme získali cca 1000 hodin nahrávek. Princip spočívá v umístění digitálních zvukových záznamníků

(diktafonů) v terénu. Tak jako u standardní metody je monitoring z velké části založen na poznávání hlasů ptáků, je i při použití této novější metody zásadní, které druhy se na dané lokalitě hlasově projeví. Digitální záznamníky nám pomohou odhalit především noční druhy (sovy) a ptáky, kteří se hlasově projevují jen velmi zřídka. V případě, kdy nám zařízení snímá zvuky v průběhu noci a několik hodin po rozednění, vznikne velmi ucelený přehled ptačích druhů na dané lokalitě. Vedle práce v terénu, kde nejdůležitější je vhodně zvolené místo k zavěšení záznamníku, na nás čeká ještě „pár hodin“ strávených zpracováním a vyhodnocením získaných dat u počítače. Díky neustále se vyvíjejícím programům ke zpracování těchto dat je ale „sezení u počítače“ mnohonásobně kratší než

množství hodin, které nám diktafon „posbíral v terénu“. Hned po první „cvičné“ sezóně můžeme konstatovat, že kvalitní diktafon je dnes významným pomocníkem ornitologa v terénu.

Hnízdní sezóna je v plném proudu a také letos se ptákům v Jeseníkách věnuje několik nadšených ornitologů. Právě díky nim Správa CHKO Jeseníky disponuje množstvím údajů, které lze následně využívat k ochraně jednotlivých druhů a především jejich biotopů. S výsledky probíhajícího monitoringu ptáků i s některými zajímavostmi z „akustického monitoringu“ vás seznámíme v některém dalším čísle tohoto časopisu.

Petr Šaj

Profesor Jan Jeník a Jeseníky

Jan Jeník se narodil 6. ledna 1929. Vystudoval lesní inženýrství, ale celý život se věnoval především geobotanice. V 50. letech nastoupil jako asistent profesora Jaromíra Kliky na geobotanické oddělení katedry botaniky Přírodovědecké fakulty Karlovy Univerzity a po prof. Klikovi pak převzal vedení geobotanického oddělení. V 60. letech přednášel 3 roky na univerzitě v Ghaně. Za bolševické normalizace musel v roce 1970 odejít nejen z postu vedoucího oddělení, ale i z Karlovy univerzity. Pracoval pak v Botanickém ústavu ČSAV v Průhoncích a v Třeboni. Po převratu se v roce 1990 na Karlovu univerzitu vrátil, byl jmenován profesorem a do roku 1995 vedl katedru botaniky. Po odchodu do důchodu působil na fakultě jako emeritní profesor a dále plynule pokračoval ve vědecké práci. Kromě dlouhé řady článků ve vědeckých časopisech vydal několik odborných a populárně odborných knih. Je nositelem řady českých i mezinárodních cen, tu nejvyšší dostal v roce 1993: Cena Sultana Quabooze je ekologická obdoba Nobelovy ceny.

Do Jeseníků Jeník přijížděl koncem 50. let při výzkumu subalpínské vegetace Vysokých Sudet. Výsledkem jeho tehdejšího bádání byla kniha *Alpínská vegetace Krkonoš, Králického Sněžníku a Hrubého Jeseníku – teorie anemo-orografických systémů*.

Jako vedoucí geobotanického oddělení vchoval Jeník řadu odborníků a vedl mnoho diplomových prací. Za dob našich studií v 60. letech byl docent Jeník výborným a oblíbeným pedagogem, současně však přísným examínátorem. Na fakultě byl každý den dlouho do večera a kdykoliv jsme mohli za ním zajít jako za vedoucím diplomové práce. Každý z nás si velice považoval, když mu Jeník v pátém ročníku začal tykat,

natožpak když nám po absolutoriu sám nabídl tykání.

Když jsme se přestěhovali do Jeseníků, byla to pro Honzu vítaná příležitost opět bádát v Jeseníkách. A tak jsme se společně od roku 1972 do roku 1977 věnovali geobotanickému výzkumu Velké kotliny. Všichni tři ve volném čase: my přitom pásli jalovice, Honza byl v té době zaměstnán ve Třeboni. Obsáhlý rukopis knižní monografie o Velké kotlině se spoustou grafů, obrázků a fotografií i s podrobnou mapou aktuálního stavu vegetace však zůstal ležet zčásti přeložen do angličtiny. Honza usiloval o vydání knížky v zahraničí, ale ani on, natožpak já se Zuzanou jsme nebyli pro takovou věc v té době „politicky způsobilí“. Takže se nám podařilo společně vydat kromě několika populárnějších článků o Velké kotlině jen dvě větší dílčí studie – v časopise *Folia geobotanica*

et phytotaxonomica v roce 1980 práci o rostlinných společenstvech Velké kotliny a v časopise *Preslia* v roce 1983 revizi floruly Velké kotliny.

Prof. Jeník se aktivně účastnil všech odborných konferencí týkajících se Jeseníků i odborných diskusí o vývoji a ochraně jesenické přírody. Již v 60. letech 20. století se vyslovoval proti nepůvodní kleči v Jeseníkách, v roce 1973 na pracovní vědecké konferenci „Ochrana horské přírody Jeseníků na vědeckých základech“ pomohl do usnesení prosadit návrhy na postupnou likvidaci kleče. Podobně prosazoval a odborně zdůvodňoval eliminaci vysazených kamzíků. Jako jeho žáci a spolupracovníci cítíme povinnost vůči jesenické přírodě i vůči profesorovi Jeníkovi v těchto aktivitách pokračovat.

Leo Bureš a Zuzana Burešová

Jeseníky v makrofotografii

Martin Pustelník

Kouzlo vážek jsem objevil v roce 2007. Oslovily mě natolik, že se staly mým nejoblíbenějším fotografickým tématem. Jezdím po celé České republice, převažují ovšem severomoravské lokality jako například CHKO Poodří či Štramberský lom, nevynechám ani území Jeseníků či Polska.

Rád vyhledávám nové biotopy pro doplnění dosud chybějících druhů vážek do svého portfolia. S fotobatohem na zádech jsem navštívil např. severní Indii, Himálaje a ostrovy střední Ameriky. Mé fotografie najdete v různých publikacích a časopisech. Nejvíce si cením spolupráce na knize „Vážky České republiky“, která se stala ve svém oboru jedinečnou. Jejími hlavními tvůrci jsou Aleš Dolný a Dan Bárta. V roce 2011 jsem navázal spolupráci s českým zastoupením firmy CANON. Organizují workshopy na téma makrofotografie a pořádám tematické výstavy. Jedna z posledních proběhla v rámci otevření nového pavilónu Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity v Ostravě. V roce 2009 proběhla výstava fotografií vážek i v městě Jeseník.

V mém portfoliu nenajdete pouze vážky, ale i makrofotografie rostlin či jiného hmyzu. Své fotografické úlovky prezentuji na webových stránkách **www.martinpustelnik.com**.

Vážka čtyřskvrnná na zvonku

Babočka bodláková na levanduli

Štílatka páskovaná v tandemu

Vážka čtyřskvrnná

Modrásek jehlicový

Šneček

Šídlatka hnědá při kladení

Rozhovor s Tomášem Hradilem

Narodil se v roce 1972. Prošel řadou zaměstnání, pracoval mimo jiné jako zámečník, sociální pracovník, technolog či asistent poslance.

V roce 2000 založil regionální pobočku Hnutí Brontosaurus Jeseníky. V roce 2005 se stal celostátním předsedou Hnutí Brontosaurus, a v této funkci působil 5 let, nejdéle z porevolučních předsedů. Inicioval vznik dobrovolnických programů, celorepublikový Akce Příroda a regionální Cesta ke kořenům. V roce 2007 absolvoval pěší pout z Jeseníku do Santiaga de Compostela ve Španělsku, při níž našlapal 3300 kilometrů a prošel územím šesti států za 134 dnů. V letech 2006–2010 byl zastupitelem ve svém rodném Jeseníku. Je bezdětný a svobodný.

Jak ses dostal k Brontosaurusu?

Když jsem dospíval, svět se mi moc nelíbil. To, co se mi líbilo, jsem nacházel v knížkách, Foglarovkách a Májovkách, později v trampingu. Mezi tehdejšími trampy bylo přátelství, čest a úcta k přírodě přirozeným zákonem. Na jednom vandru v Rychlebských horách jsem v roce 1990 potkal skupinu mladých lidí, kteří přišli na zříceninu hradu. Nejprve ji uklidili od odpadků a potom tam u ohně hráli na kytary. Zajímalo je životní prostředí, byli přátelští a zvali nás k ohni. Byli to studenti z různých škol, ale i pracující dospělí. Jejich přátelský přístup ke světu mě získal a vznikl z toho vztah na celý život.

Hnutí Brontosaurus Jeseníky vzniklo v roce 2000. Navázalo to na Tvé zkušenosti z republikového Hnutí Brontosaurus?

Ano. Na konci 90. let v české společnosti kulminovala tzv. blbá nálada. I mezi brontosaurusy se říkalo: „Dnes už nikdo nic neudělá zadarmo.“ a „Nikoho nic nezajímá, kromě peněz.“. Mnozí si mysleli, že dobrovolnické práci již odzvonilo a že místo Hnutí Brontosaurus ve společnosti zaniklo. Abychom to vyvrátili, začali jsme s několika kolegy pořádat provokativní dobrovolnické akce. V roce 1999 jsme na Mohelnickém dostavníku vyvěsili plakát s nápisem AKCE PŘÍRODA – PŘIJĎTE ZADARMO SÁZET STROMKY DO BESKYD! Akce za-

znamena ohromný úspěch. Ukázalo se, že lidé nejsou neochotní, ale spíše že nemají dost přesvědčivých podnětů, než že by byli zlí. Naše nabízené dobrovolnické akce byly přeplněny zájemci.

Program Akce Příroda si pro svoji popularitu vyžádal pokračování. V roce 2000 jsme založili v mém panelákovém bytě v Mikulovicích pobočku Hnutí Brontosaurus jménem základní článku „Ještěr“. Neměli jsme původně v plánu působit regionálně, ale řídit republikový úspěšný program Akce Příroda a vydávat „celobrontosaurí“ časopis s názvem Ještěr. To se ale změnilo. I díky programu Akce Příroda jsme zjistili, že pokud jezíme sázet přírodě blízké lesy do Beskyd, či pomáhat v různých CHKO a na ekofarmách, tak je sice fajn, že tam dojíždíme z různých měst a regionů, protože tím dáváme pozitivní impuls místním – ale že teprve s místními lidmi je péče o jejich region skutečně účinná. Začali jsme si tak uvědomovat klíčový potenciál místních obyvatel v těchto věcech. I díky tomu jsme si začali říkat, že bychom měli působit hlavně u nás, na Jeseníku. V tom čase si o přesun naší pozornosti do regionu řekli i místní mladí studenti. Chtěli, aby se podobné akce pořádali i zde. Říkali: „Na Jeseníku se nic neděje, pojďme to zkusit změnit“. Za čtyři roky od svého založení jsme naši organizaci přejmenovali podle regionu, ve kterém působila, a republikové programy přenechali do péče ústředí. Do regionu za námi začali dojíždět mladí lidé z celé republiky.

Které významné projekty Hnutí Brontosaurus Jeseníky realizovalo?

Na prvním místě různé akce programu Cesta ke kořenům. Opravy pramenů, kapliček, drobných památek v krajině, péči o typickou horskou přírodu. Po odsunu Němců už neměli nově přichozí obyvatelé takový vztah ke zdejší krajině, přírodě, ale i tradicím a památkám, což se projevilo na jejich devastaci. Uvědomili jsme si, že ačkoliv je Jesenícko krásné, málokdo je v době počátků našeho působení tak vnímal a měl je rád. Ani já jsem zprvu kouzlo našeho regionu neviděl. Uvědomili jsme si, že stav drobných památek v krajině je obrazem vztahu lidí k místu, kde bydlí. Když někde žijí lidé, ale památka za jejich plotem se rozpadá, leccos to vypovídá o vztahu těchto lidí ke svému okolí a o stavu místní společnosti. Uvědomili jsme si, že pokud ty památky lidé začnou spravovat a o prostředí okolo sebe pečovat, začne se něco měnit k lepšímu. A tak jsme začali drob-

né památky opravovat a dbali jsme, abychom to dělali pokud možno s dalšími lidmi a tak je do toho myšlení vtahovali. Začali jsme tomu říkat Program Cesta ke kořenům – program obnovy přírodního a kulturního dědictví se zapojováním lidí. Obnovili jsme tak okolo 20 drobných památek. Podobné principy jsme začali uplatňovat i v ochraně přírody. Folklorní kosení je akce, na níž se v tradičním selenském oblečení za zpěvů lidových písniček každoročně ručně kosí rezervace na Holendrech.

Čemu se věnujete v současnosti?

Cesta ke kořenům zůstává naším hlavním tématem. Je spojená se zapojováním lidí a jejich motivací k vlastní aktivitě, což k nám patří. Pečujeme nadále o drobné památky v krajině, tedy prameny, ale i kapličky a kříže. Přestože často působíme na různých místech, z naší činnosti postupně vyplynuly tři hlavní lokality, které nás získaly pro pravidelnou práci. Je to Studniční vrch u Jeseníku se dvěma desítkami opravených pramenů a naučnými stezkami. Dále je to bývalý vojenský areál Muna u Mikulovic, kde vzniká na místě historických skladů Městečko neziskových organizací. Třetí lokalitou je malá zaniklá osada v Rychlebských horách u obce Uhelná, kde pečujeme o stromy starých ovocných odrůd v někdejších zahradách. Zde se také pokoušíme o přírodní stavební experimenty. Pořádáme také řadu akcí pro veřejnost. Především jsou to typické „brontárny“, dobrovolnické akce, snoubící užitečnou práci s výchovou, zážitkem a hrou. Jejich účastníci jsou studenti středních a vysokých škol. A pořádáme také různé akce pro širokou veřejnost, zejména místní obyvatele. Letos můžete například navštívit Folklorní kosení 20. července. Při svistu kos v krásné přírodě mají lidové písničky hodně co do sebe. Sraz je v 6.00 ráno na Chebzi u Písečné.

Co Tě přivedlo k náročné pouti k hrobu svatého Jakuba v Santiagu de Compostela ve Španělsku?

Práce v neziskovém sektoru je přetížena agendou. Vlastně téměř nikdy není vhodný čas na volno a dovolenou. V létě, na jaře či na podzim souběžně pořádáme mnoho akcí a skoro pořád nás sužují laviny administrativních požadavků, i v zimě. Pokud se zastavíme, naše „přežití“ je ohroženo, protože automaticky nám nikdo nic nedá. Naše práce – její praktická část – mě dobíjí, baví a skoro vůbec neunavuje, ale existenční nejistota

a administrativní zátěž mě štvou a trápí.

Když jsem z toho byl po letech unavený, pocítil jsem potřebu podívat se na svůj život a práci z trochu jiného úhlu. Dokončil jsem nejdůležitější úkoly a vydal se pěšky do Španělska na velkou pouť. Došel jsem přes Santiago de Compostela k mysu Finisterre, který byl považován za konec světa. Tam jsem na skále našel nápis, že právě sem došli poslové českého krále Jiřího z Poděbrad, který je vyslal až na konec světa. A tak jsem se na konci světa opět setkal s našimi kořeny a uvědomil jsem si, že má pouť bude pokračovat zase doma. Když jsem se vrátil, byl jsem odpočatý a měl nad věcmi větší nadhled. Ta pouť byla výborná. Mám ale někdy dojem, že její domácí pokračování je ještě náročnější a neméně dobrodružné.

V roce 2009 a 2010 jsi byl zástupcem petičního výboru na podporu vyhlášení NP Jeseníky. Jaký je Tvůj názor na případné vyhlášení národního parku v centrální části CHKO Jeseníky dnes?

Pořád stejný. Myslím si, že si Jeseníky zaslouží vyváženější a rozsáhlejší ochranu, včetně komunikace s veřejností, na což mají Parky vyčleněno více kapacity, než Správy CHKO. Také si myslím, že značka Národní park by Jeseníkům

dodala větší vážnosti pro podnikatele v turistickém ruchu, i pro turisty.

Žiješ v Jeseníkách, které místo sis zde nejvíce oblíbil?

Poznal jsem na světě více krásných míst, ale rád řeknu, že jsem kouzlu Jesenicka „propadl“. Tedy zejména té naší části, odříznutého, nejmenšího okresu ČR – Jeseníku. Je jedno, zda jsem na centrálním hřebeni Hrubého Jeseníku, na úpatí hor u Mikulovic, či v Rychlebských horách. Mám rád tesknou atmosféru minulosti, která je přiměřeně tajemná, ale není krutá. Mám rád jistou rytmus zdejšího prostředí. Také si moc vážím mnohých lidí, kteří na Jesenícku žijí.

Díky různým okolnostem, jsme si začali uvědomovat kouzlo tohoto kdysi vysídleného, hornatého, prý chudého, ale neskutečně kouzelného regionu. Potkali jsme například člověka, který se desítky let s ruční kosou zcela sám staral o horské louky, nemálo hektarů, aby na nich byla uchována vzácná květena. „Je to naše vlastenecká povinnost“, vysvětloval. Když o ochraně přírody mluvil, cítili jsme, že je za tím něco o hodně víc, než jen poučky z učebnic. Byl to „vztah“ ke krajině. Po vzoru iniciativ na Broumovsku jsme i u nás objevili kouzlo drobných památek v krajině. Když jsme si jich

začali všimnout a postupně je opravovat, začalo nás to vtahovat.

Když jsme na Studničním vrchu, poměrně vysoko v přírodě, v roce 2005 slavnostně otevřeli naučnou Stezku Vincenze Priessnitzte, přišlo tam okolo 1000 lidí. Vzhledem k tomu, že jsme začínali první roky v izolaci, a o Jesenícku se na přelomu milénia říkalo, že zde lidé nemají vůbec zájem o dění okolo sebe a nikoho nic nezajímá, to byl úspěch.

Co bys popřál jesenícké ochraně přírody do dalších let?

Houževnatost, vynalézavost, pokoru. Houževnatost, protože ta je spojená s vytrvalostí, a málokteré dobré věci lze dosáhnout bez ní. Vynalézavost, protože je třeba hledat nové cesty, moderní přístupy, provádět další výzkumy... třeba i proto, abychom konzervativně chránili přírodu a uměli to dobře zdůvodnit. A pokoru proto, aby měla své zdravé sebevědomí – aby se ochrana přírody nepovažovala ani za nejdůležitější úkol člověka na Zemi, a ani aby se současně nenechala odsunout nezajmem, či lobbisty různých firem a průmyslu na jiné místo, než jí po právu náleží.

Děkujeme za rozhovor.

Lenka Skuhřavá, Jindřich Chlapek

O vážkách Jeseníků

Vážky se řadí mezi nejlépe prozkoumané skupiny hmyzu, přičemž vedle motýlů a brouků zřejmě nejsou další skupiny hmyzu, které by měly stejně pozitivní přijetí jak u odborné, tak i laické veřejnosti. Také v praktické ochraně přírody mají vážky mimořádné postavení, v rámci evropské ochrany druhů jsou vážky dokonce nejvýznamnější skupinou vodního hmyzu a vodních bezobratlých obecně.

Ke svému larválnímu vývoji využívají téměř všechny typy povrchových vod, a to jak tekoucích, tak i stojatých. Významné jsou nejen velké vodní biotopy, jako jsou jezera, rybníky a údolní nádrže, ale také zvláštní typy drobných periodických vod, nebo kupříkladu rašeliniště a další typy mokřadů. Právě různé typy rašelinišť jsou z pohledu vážek nejdůležitějšími jeseníckými biotopy, na něž je vázáno mnoho druhů vážek, které se mimo tento typ prostředí v přírodě nevyskytují. Týká se to zvláště čtyř národních přírodních rezervací (NPR): Praděd, Rejvíz, Rašeliniště Skřítek a Šerák-Keprník. Na rašeliništích Jeseníků byl zaznamenán v průběhu posledních

15 let výskyt celkem 27 druhů vážek (více než třetina všech vážek ČR), z nichž nejvíce – 22 druhů – bylo zjištěno v NPR Rejvíz. Toto rašeliniště je největším jeseníckým a moravským rašeliništním ekosystémem a řadí se k nejcennějším lokalitám daného typu v rámci celé České republiky, což také vážky jednoznačně potvrzují.

Z pohledů druhové ochrany jsou v Jeseníkách zvláště významné především glaciální relikt, které se u nás zachovaly po ústupu ledovců na specifických přírodních stanovištích (zejména v horách). Pozornost si zaslouží zejména lesklice severská (vyskytující se v NPR Rejvíz a NPR Rašeliniště Skřítek), lesklice horská (NPR Rejvíz, NPR Praděd, NPR Šerák-Keprník) a šídlo rašelinné, které se v rámci celé Moravy a Slezska vyskytuje jen v NPR Rejvíz, kde se vyvíjí jak v Malém a Velkém mechovém jezírku, tak i na otevřeném přechodovém rašeliništi mezi nimi. Právě v této části rezervace, konkrétně ve velmi malých tůňkách v mechových porostech rašeliničků, se vyvíjí také lesklice severská, která na Rejvízu vytváří jednu z nej-

početnějších populací daného druhu na území České republiky. Naproti tomu příbuzná lesklice horská upřednostňuje vyšší nadmořské výšky, a tak ji nacházíme v nejvyšše položených rašelinných tůňkách na hřebenech Hrubého Jeseníku, v okolí Pradědu a Keprníku. Nejtypičtějším a také často nejpočetnějším druhem na většině vrchovištních lokalit v Jeseníkách je vážka čárkovaná, jejíž larvy žijí na ponořené vegetaci, převážně v hustých mechových porostech rašeliničků.

Vážky jsou skupinou hmyzu, která je na Zemi přítomna přibližně 300 miliónů let a přes poměrně malý počet druhů vyniká pestrostí a variabilitou forem. Jejich vzhled, chování a způsob života slibují setkání s mimořádně zajímavou a úspěšnou skupinou živočichů. Jeseníky jsou jednou z oblastí, která je pro jejich výzkum nebo třeba jen náhodné pozorování velmi vhodnou oblastí.

Aleš Dolný

Přírodovědecká fakulta Ostravské univerzity

Památný strom „Lípa na Hadím vrchu“ v Karlově

Jde o lípu velkolistou (*Tilia platyphyllos*), patřící mezi naše domácí dřeviny. Tato staletá lípa je co do obvodu kmene druhým nejmohutnějším a zároveň zřejmě nejstarším listnatým stromem na území CHKO Jeseníky. Tento strom byl vyhlášen za památný v roce 1996. Je prvním památným stromem vyhlášeným Správou CHKO Jeseníky po přijetí zákona o ochraně přírody a krajiny, kterým se Správy CHKO staly příslušnými ve svém obvodu památné stromy vyhlásovat. Obvod kmene ve výšce 1,3 m nad zemí měla tato lípa v době vyhlášení 810 cm, dnes je to již přes osm a půl metru. Výškou něco málo přes 20 m patří sice mezi průměrné, ale staří je odhadováno na 500–600 let. Strom roste při jižním okraji chatové osady „na Hadím vrchu“. Kolem lípy sice nevede žádná turisticky značená stezka, ale lokalitu lze poměrně snadno nalézt přímo nad známým turistickým centrem Hrubého Jeseníku Malou Morávkou. Pa-

mátný strom je označen státním znakem a barevnou informačně naučnou tabulí, bývá pravidelně ošetřován.

Lípy patří díky své úžasné schopnosti regenerace mezi dřeviny dožívající se v našich podmínkách obdivuhodného věku. Lipové květy jsou oblíbené v lidové medicíně, tvárné dřevo mají v oblibě řezbáři a v minulosti se často využívalo i pevné lýko. Snad i díky tomu jsou jim přisuzovány životodárné vlastnosti. Lípy obecně mají v naší národní i slovanské kultuře zvláštní postavení a v mytologii ji vždy opřádalo mnoho legend a mýtů. Provádělo se pod nimi mnoho rituálních obřadů a oslav. Naši předkové kolem lip tančili, konaly se zde vesnické sněmy, soudy, kázání i svatby. Škoda, že díky přetržené tradici se nám o historii tohoto stromu takřka nic nezachovalo. Tento strom určitě pamatuje mnoho proměn ve svém okolí.

Dušan Duhonský

Historie jesenických chat

Františkova myslivna, chata Jiřího na Šeráku a Alfrédka

Tentokrát se nebudeme zabývat jednou chatou, ale seznámíme se s osobami, po kterých jsou tři jesenické chaty pojmenovány, a to Františkovou myslivnou, chatou Jiřího na Šeráku a Alfrédkou.

Nejstarší z nich je Františkova myslivna postavená roku 1865 rodinou Kleinů. Kleinové byli podnikatelská rodina původem z Loučné nad Desnou, která se proslavila především při stavbě železnic a v železářském průmyslu. Díky svým úspěchům byli někteří členové rodu povýšeni do šlechtického stavu. Jelikož vlastnili i lesní pozemky, postavili na nich reprezentativní myslivnu. V myslivně byly zařízeny pokoje pro hosty, stáj pro koně a dokonce i knihovna. František III. Klein (1851–1930), po němž je myslivna pojmenována, ovlivňoval okolí chaty např. tím, že vyhlásil soutěž o zalesnění co největší plochy okolního bezleší. Je ale také potřeba zmínit, že Kleinové na svém panství odmítli měnit podobu jesenické přírody vysazováním nepůvodní kleče. Proto dnes na západní straně hřebene nenajdeme žádné porosty kleče. Baron Klein se svou péčí o lesní pozemky stal proslulým a svým přístupem k podřízeným také velmi oblíbeným.

Chata Jiřího na Šeráku byla posta-

vená roku 1888 a pojmenovaná na počest vlastníka pozemku, vratislavského biskupa kardinála Jiřího Kopy (1837–1914). Kardinál Koppa se významně zapsal do dějin církve Evropy, Slezska i Jesenicka. Jako energický biskup a obratný diplomat vystavěl nebo dokončil ve své diecézi na 650 kostelů a klášterů, na území CHKO např. kostel v Mikulovicích. Založil několik kněžských seminářů (Vidnava), podporoval vzdělávání, lidový jazyk, budoval knihovny. Jeho zásahem byla postavena i tančírna v Račím údolí u Javorníku.

Po Alfrédu Harrachovi byla pojmenována další chata, známá také jako Alfrédka. Ta byla postavena kolem roku 1898. V roce 1962 vyhořela a nová chata postavená 1971 znovu vyhořela v roce 2002. Od té doby jsou na místě jen základy. Al-

Chata Jiřího na Šeráku v roce 1920.

fréd Harrach a především jeho syn František Alfréd Maria Harrach (1870–1937) vybudovali z Janovického panství moderní podnik. Jeho velkou láskou byl les, a tak není divu, že byl členem všech možných lesnických spolků. Byl v představenstvu sdružení lesních správ a účastnil se mezinárodních lesnických kongresů. V Jeseníkách prosazoval přirozenou obnovu lesa a další pokrokové zásady lesnického hospodaření. O velikosti tohoto muže svědčí fakt, že se domluvil více než 9 jazyky, i jeho velká angažovanost v charitativní a veřejné činnosti. Zajímavostí z jeho života je to, že doprovázel následníka rakouského trůnu Františka Ferdinanda d'Este v automobilu při atentátu v Sarajevu.

Vít Slezák

Františkova myslivna v roce 1927.

Jarní vycházka za rozkvetlými loukami

Mlynářská louka

Jste ochotní jít za rozkvetlou loukou více než deset kilometrů? Znáte Holendry? Nebo Mlynářskou louku? Tip na výlet tohoto čísla Campanuly vás zavede na zajímavé květnaté louky na severních svazích Hrubého Jeseníku.

Okruh začneme v Jeseníku u Vodní tvrže, kde i po 15,5 km skončíme, pěší turista okruh zvládne za čtyři až pět hodin, cyklista za dvě.

Od tvrže vyrazíme po žluté turistické značce směrem Čertovy kameny, za zahrádkami projdeme přes louky a pastviny a při vstupu do lesa máme možnost se osvěžit z Prameny zlatokopů. O kousek dále se v serpentýně připojí modrá značka z České Vsi, v tomto místě nebudeme pokračovat do prudkého kopce, ale půjdeme po lesní silničce rovně po vrstevnici. Budeme pokračovat ještě přes dva kilometry, až se vynoříme z lesa na louce zvané Holendry. Je označena cedulí „chráněné území“.

Po obou stranách cesty se můžeme pokochat pestrou druhovou nabídkou rozkvetlé jarní louky, zde zejména bílou orchidejí vemeníkem dvoulistým.

Po kilometrovém sestupu k hájovně na horním konci osady Chebží na protější straně najdeme informační tabuli Přírodní památka Chebží. Jedná se o pozůstatek dřívě běžných kosených luk. Pestrost květů je zde udržována díky postupnému ručnímu kosení, které vyhovuje nejen rostlinám, ale i broukům a motýlům. Na této louce je výrazným druhem prstnatec bezový, který se v Jeseníkách vyskytuje pouze na třech lokalitách.

Nyní nás čeká výstup k Pramenům Javorné (1,8 km), v první třetině stoupání u potoka je studánka. Na pramenech odbočíme doprava na kamenitou vrstevnicovou cestu plnou krásných výhledů na polské roviny a do údolí Bělé. Je to opět naše žlutá značka směrem Čertovy kameny.

Abychom našli poslední louku našeho výletu, je třeba dávat trochu pozor. Jmenuje se Mlynářská, není nijak značná, leží napravo pod svahem cesty, 1 km od rozcestí Skalní stezka. Tato louka je dokladem předválečného hospodaření, před vysazením lesa ji pravděpodobně zachránila již zmiňovaná druhová pestrost, před ochránci přírody ji dlouhá léta kosili myslivci na seno pro zvěř. Zajíma-

vý je zde především výskyt nezaměnitelného mečíku střecholistého.

Po 700 metrech dosáhneme Čertových kamenů, pokocháme se výhledem, případně občerstvíme a sestoupíme zpět do Jeseníku.

Tento výlet je vhodný pro pěší i pro cyklisty (cross/MTB), vhodná je pevná turistická obuv.

Krásný den.

Michal Ulrych

Nad Holendry

Invazní druhy CHKO Jeseníky – IV. díl

Další nepůvodní druhy rostlin CHKO Jeseníky – nepůvodní druhy hořců

V dalším pokračování seriálu o nepůvodních druzích, se kterými se můžete setkat na území CHKO Jeseníky, vám přiblížíme skupinu atraktivních druhů z rodu hořec (*Gentiana*).

V Jeseníkách se vedle původních druhů – hořce jarního (*Gentiana verna*), hořce tečkovaného (*Gentiana punctata*) a hořce křížatého (*Gentiana cruciata*) vyskytují i nepůvodní hořec žlutý (*Gentiana lutea*), hořec panonský (*Gentiana pannonica*) a hořec nachový (*Gentiana purpurea*). Původnost hořce tolitového (*Gentiana asclepiadea*) je v Jeseníkách sporná.

Hořec žlutý je druh původní v Alpách, na Balkánském a Apeninském poloostrově. V Jeseníkách byl v posledních letech zaznamenán v počtu několika kvetoucích jedinců v blízkosti silnice na vrchol Pradědu u chaty Kurzovní. Rostliny zde netvoří semena, protože květní stvoly jsou pravidelně otrhány turisty. Stav populace je prozatím pouze monitorován.

Hořec panonský je druh původní v Alpách a na Šumavě. V Jeseníkách byl výskyt poprvé zjištěn až v roce 1956 za chatou Kurzovní, na této lokalitě roste doposud, v roce 2012 zde bylo zaznamenáno cca 250 kvetoucích jedinců. Patrně z této populace se v poslední době šíří jednak samovolně, jednak je prokazatelně vyséván na různých místech. To se děje např. i na vrcholu Vysoké hole, kde je tento v Jeseníkách nepůvodní druh vyséván do předem připravené půdy s odstraněným drnem na dno děr po dopadu střel z dělostřeleckého cvičení ve dvacátých letech minulého století. V současnosti roste kromě Kurzovní chaty i na Pradědu, v Pradědském příkopu, v okolí Petrových kamenů, na Vysoké holi, u Volárny, na Velkém Máji, poblíž Jelení studánky, v Hladovém dole a na několika dalších místech. Rozšíření tohoto druhu je dosud pouze sledováno.

Hořec nachový je druh původní v Alpách a v horách jihozápadního Norska. V Jeseníkách nějakou dobu unikal pozornosti, protože nekvetoucí rostliny nejsou odlišitelné od semenáčků hořce panonského, ani od původního hořce tečkovaného. Kvetoucí rostliny se začaly objevovat až v posledních letech. Na Vysoké holi jsou tyto dva nepůvodní druhy (hořec panonský a hořec nachový) nejen záměrně pěstovány zatím neznámým

„vylepšovatelem“ jesenické přírody, ale jsou zde i záměrně kříženy, a to nejen mezi sebou navzájem, ale i se zvláště chráněným kriticky ohroženým hořcem tečkovaným. Kříženci obou druhů s hořcem tečkovaným byli na Vysoké holi de-terminováni v roce 2012.

Úmyslné obohacování přírody o nepůvodní druhy a jejich další záměrné šíření a pěstování, navíc ve zvláště chráněných územích, je v rozporu se zákonem o ochraně přírody. Kromě toho, že jsou rostlinná společenstva obohacová-

na o nepůvodní druhy, může docházet i ke křížení s druhy původními, jak se již ukázalo i na příkladu hořce tečkovaného. Hořec tečkovaný přitom v rámci ČR mimo Jeseníky přirozeně neroste a poškození genofondu jesenické populace křížením s nepůvodními druhy tak představuje reálné riziko ohrožení tohoto druhu u nás.

Radek Štencel

Hořec panonský

Přírodní rezervace Filipovické louky

Nevelké, avšak velice zajímavé a nenápadné chráněné území s výměrou 2,1 hektaru se nachází při severním okraji osady Filipovice, která leží u cesty z Bělé pod Pradědem na Červenohorské sedlo, v nadmořské výšce 680 m. Předmětem ochrany přírodní rezervace, vyhlášené v roce 1990, jsou především podmáčené a rašelinné louky s bohatým výskytem ohroženého prstnatce májového, suchopýru úzkolistého a violky bahenní. Pravidelně zde dochází k údržbě a obnově soustavy tůní, ve kterých se vyvíjí vedle skokana hnědého taky silně ohrožený čolek horský a jeho vzácnější příbuzný, kriticky ohrožený čolek karpatský. Na jaře se na loňské trávě s oblibou vyhřívá zmijs, která patří rovněž mezi kri-

tický ohrožené živočichy. Z ptáků zde hnízdí bramborníček hnědý, pravidelně se zde projevuje svým charakteristickým hlasem chřástal polní.

Před vyhlášením louky dosti zarůstaly zejména olšemi a vrbami, které se podařilo v 90. letech odstranit a cenné louky, které nemají široko daleko obdoby, obnovit. Mnohé chráněné druhy tak byly zachráněny.

Vedle mokřých luk, kterými suchou nohou a to mnohde ani v holínkách nelze bezpečně projít, jsou v okrajových částech této nevelké rezervace i druhově bohaté tzv. mezofilní (nezamokřené) louky, kde roste zcela odlišné spektrum rostlin. Z těch nejvzácnějších lze uvést postupně přibývajícím ohrožený druh or-

chideje pětiprstku žežulník s hustým květenstvím plným drobných růžových kvítků.

Mezi loukami a lesem v rezervaci teče drobný potok, kolem kterého se na zamokřeném stanovišti vyvinula nevelká mokřadní olšina, další biotop, který dotváří pestrou mozaiku ekosystémů, které jsou v této přírodní rezervaci chráněny.

Jako každá louka, i chráněné filipovické louky vyžadují pravidelnou péči, neboť jsou dílem člověka, který v průběhu kolonizace podhůří postupně vymaňoval jednotlivé plochy půdy ze souvislých lesů, začal je pravidelně obhospodařovat a využívat. Zatímco relativně suché plochy sloužily k obdělávání, pastvě nebo kosení a sklizení sena, využití mokřých luk bylo omezené. V mokřadech bylo získáváno seno, jež bylo vzhledem k hojné přítomnosti ostřic a suchopýrů, které jsou pro dobytek méně chutné a hůře stravitelné, využíváno spíše jen jako stelivo. Jen příležitostně bývaly tyto plochy přepásány.

V současnosti kosení luk zajišťuje Správa CHKO Jeseníky ve spolupráci s Hnutím Brontosaurus, základní článek *Campanula barbata*. Louky jsou každoročně ručně koseny a seno je vyklíženo, část louky zůstane vždy nepokosená tak, aby mohly v klidu dokončit vývoj bezobratlí živočichové, zejména motýli, a zdárně přečkat zimní období a další rok založit novou generaci.

Jediným avšak poměrně závažným problémem tohoto území je přísun živin ze špatně fungujících septiků okolních chat, což vede k rozvoji nežádoucích konkurenčně velmi zdatných druhů jako je kopřiva nebo tužebník jilmový. Naštěstí se pravidelným kosením daří tyto druhy, které fungují jako jakási kořenová čistírna, „držet na uzdě“ a předcházet další degradaci tohoto nevelkého, ovšem pro biologickou rozmanitost krajiny velmi důležitého a malebného území.

Jindřich Chlapek

Odkvetlé suchopýry a kvetoucí prstnatce májové jsou na Filipovických loukách nejlépe k vidění na přelomu května a června.

Středisko ekologické výchovy Švagrov

V Jeseníkách pod Vřesníkem leží hluboké údolí s osadou zvanou Švagrov. Už v sedmdesátých letech se zde jezdilo za zážitky a novými kamarády na letní pionýrské tábory a soustředění zájmových kroužků.

Letos v květnu zde bylo otevřeno pobytové středisko ekologické výchovy. Toto zařízení je jedním ze čtyř pilířů Střediska volného času a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků DORIS Šumperk. Současným zřizovatelem příspěvkové organizace s historií téměř čtvrt století je město Šumperk.

Pobytové středisko na Švagrově bude zaměřeno především na školní a studentské kolektivy. Jako mnohá podobná střediska v republice, bude svou výchovně-vzdělávací činností působit na účastníky v duchu environmentální výchovy. Ač to zní jako moderní zaklínadlo, nejde o nic jiného, než o zapojení myšlení a následně i chování účastníků tak, aby sami odkrývali tajemství přírody. Například fungování ekosystémů, proč do nich člověk má co nejméně zasahovat, odkud pochází a kam putuje vše, co doma vyprodukuje, co je vlastně energie a zda ji potřebujeme, zkusit si sáhnout, na co nikdy sáhnout nemohli, nesměli či nechtěli. Ale třeba i vyzkoušet si, jak se dřívě zpracovávaly suroviny rostoucí pod horami, jak se tkalo, předlo, soukalo, jak se dělá ruční papír a další jiné řemeslné kousky našich předků.

Všechny aktivity budou ve velké míře v režii profesionálních pedagogů a měly by být podtrženy úctou k přírodě, důležitosti kolektivu i sociálním cítěním jednotlivce. Chceme vytvořit příjemné prostředí s domácí stravou z regionálních produktů, prostě místo, kam se budou všichni návštěvníci rádi vracet.

Přejeme si, aby vše, co máme ve svých srdcích a duších, bylo předáváno účastníkům po kouscích a ti pak třeba pomohou změnit postoje a názory těch, kteří si myslí, že naše planeta je pouze na dobu určitou.

A něco málo čísel. Švagrov leží v nadmořské výšce 635 metrů, od autobusové zastávky v Sedmidvorech je to 1,3 km, od vlakového nádraží v Sobotíně přibližně 5 km, od Šumperka 17 km, od Olomouce už 77 km a od Ostravy je vzdálenost 125 km. Kapacita objektu je 50 míst, v teplých dnech lze využít dalších 40 míst v chatkách.

Renata Čechová

Na e-mailové adrese actaea.karlovice@gmail.com uvítáme vaše připomínky, názory či náměty pro vydání dalšího čísla či připomínky k dosud vyšlým číslům Campanuly. V případě zájmu o doručování Campanuly v elektronické podobě nás kontaktujte na stejné adrese.

CAMPANULA – zpravodaj Chráněné krajinné oblasti Jeseníky /Ročník IV., číslo 1/2013. /Vychází 2 x ročně. / Vydává ACTAEA a AOPK ČR – Správa CHKO Jeseníky / Náklad 1000 výtisků. / Číslo vyšlo v červnu 2013 v Karlovicích. / Zpravodaj je vytištěn na papíře s certifikací FSC. / Tisk: PROprint, Český Těšín / Grafika: sumec+ryšková, Rožnov pod Radhoštěm / NEPRODEJNĚ

Fotografie: Karel Crhonek, Renata Čechová, Dušan Duhonský, Tomáš Hradil, Jindřich Chlapek, Kateřina Kočí, Martin Pustelník, Vít Slezák, Radek Štencl, Michal Ulrych, archiv Actaea a SCHKOJ, Státní okresní archiv Jeseníky

Texty: Leo Bureš, Zuzana Burešová, Karel Crhonek, Renata Čechová, Aleš Dolný, Dušan Duhonský, Tomáš Hradil, Blažena Hušková, Jindřich Chlapek, Kateřina Kočí, Martin Pustelník, Lenka Skuhřavá, Vít Slezák, Petr Šaj, Radek Štencl, Michal Ulrych

Redakce: Lenka Skuhřavá, Kateřina Kočí, Jan Halfar, Jindřich Chlapek

Editace: Lenka Skuhřavá, Kateřina Kočí

CAMPANULA – zpravodaj Chráněné krajinné oblasti Jeseníky je periodickou tiskovinou evidovanou pod MK ČR E 19512.

Zpravodaj byl vydán v rámci projektu „Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko“. Projekt je realizován Moravskoslezským krajem za přispění finančního nástroje Evropské unie LIFE+.

